

kötelező hitelveik miatt magától értetődő a katonaság megtagadás. A Bokor hatvanas-hetvenes években éledt újjá és kezdett kibontakozni, és egy ilyen radikális lépés, főleg a diktatúra idején nem kis teljesítmény. Ezen kívül a Bokor főhangsúlytevése a szabadság és az egyéni döntés tiszteletben tartása.

Tény az is, hogy észlelhető volt közösségeinkben bizonyos zavarodottság, ami a börtönbe vonulókkal, de főleg a szabadultakkal szemben tapasztalható volt. Nem tanultuk meg, hogyan kezeljük a helyzetet, nehezen tudtuk beleélni magunkat lelkiállapotukba. Az ún. "utógondozás" főleg a hozzátartozókra és részben csoportjukra maradt. Tény, hogy nem kaptak vagy nem is kértek szerepet a nagy közösség életében. Pedig a nagy nyilvánosság előtt ők voltak a Bokor hőskorának a főszereplői.

6. Jelentőségük

A katonai szolgálatot megtagadó testvéreink lépésének jelentősége a **Bokor** szempontjából az volt, hogy a Bokrot és legdrágább eszményeink egyikét, a jézusi erőszakmentességet ők ismertették meg és helyezték reflektorfénybe ország világ előtt. Ezzel azt is nyilvánvalóvá tették mindenki számára, hogy a Bokorhoz tartozás súlyos következményekkel járhat. Személyes döntésük hatást gyakorolt a kis és nagy közösségre, de az egyházra és társadalomra is.

Egyházi szempontból meg kell állapítanunk, hogy a kereszténység első három százada után, ahol még a „keresztény katona” önellentmondás volt, most újra előtérbe került a katonai szolgálat megtagadásának kérdése. Ebben részük van a katolikus katonaságmegtagadóknak is, akik joggal hivatkozhattak a II. Vatikáni zsinat okmányának arra a passzusára, mely elfogadja a katonai szolgálat megtagadásának létjogosultságát. A mai, hivatalosnak tekinthető álláspont az, hogy az egyház a katonai szolgálat teljesítése mellett elfogadhatónak tartja a katonai szolgálat katolikus meggyőződés alapján történő elutasítását is. Ennek ellenére a világegyház, és a magyar egyház képviselői alapvetően ma is a katonaság oldalán állnak. A Bokor katonaságmegtagadóit máig nem rehabilitálta, és az elítélő nyilatkozatát nem vonta vissza a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia.

Az egyházi szempont után fontos tanulság, hogy a Bokor katonaságmegtagadói a magyar **társadalomban** megvalósították a KIO alapján a jézusi **apolitikus** magatartást. Hűek voltak a jézusi szeretettörvényhez. Elvetették az erőszakot, nem lázadtak fel, nem indítottak forradalmat, nem gyűlöltek ellenségeiket, nem akarták erőszakkal

megdönteni a rendszert, magyarán nem „jogrendváltást” akartak, hanem erkölcsi változást: „szeretetrendet”, Isten Országát! Tény, hogy a későbbiekben elmozdulás történt **antipolitikusi** irányba, amennyiben a Bokor tagjai tiltakozó álláspontra helyezkedtek a hatalommal szemben. Ezzel a Bokor felvállalt egy levelezésen, javaslatokon, médián és demonstrációkon keresztül közvéleményt befolyásolni akaró tevékenységet. Ez azonban még a jézusi normán belüli magatartás volt. Sajnos ezt a későbbiekről nem lehet elmondani. Baracska legfőbb üzenete számunkra az, hogy a Bokor nem adhatja fel eredeti eszményét, a pártok felettséget és pártfüggetlenséget. Nem tévedhet a **politika**, sőt a **pártpolitika** területére. Nem csatlakozhat olyan csoportokhoz, melyek alapvetően tagadják a jézusi erőszakmentességet és egyértelműen az erőszak, a kirekesztés és gyűlölet képviselői. Nem lehetünk megtagadói múltunknak! --- Ezért is kell emlékeznünk a „**régi dicsőségre**” és azokra, akik felragyogtatták előttünk és az egész világ előtt a tiszta jézusi eszményt. Meg kell erősödnünk abban a hitünkben, hogy jobb világ csak jobb emberekből lesz. Csak az erőszakot elvető szeretet emberei lehetnek építői a jobb világnak. Azt kell folytatnunk, nekik is, nekünk is, amit 30 évvel ezelőtt elkezdtek. Hálásak lehetünk nekik. És ha nem is vonunk glóriát a fejük fölé, de ez a 30. évforduló legyen alkalom arra, hogy a múltban és jelenben is a fegyverek „rég

CSAPODY TAMÁS

SZELÍDEK LÁZADÁSA

*"Ha sikerül legyőzni a félelmet,
aláásom a trón alapját, legalábbis
azon a részen, ahol az én félelmem
támasztja alá."*

Ryszard Kapuściński

A katonaiszolgálat-megtagadással kapcsolatos első élményem éppen tízéves. Emlékszem, Sopronban az egyik plébánia ifjúsági összejövetelén egy egyetemista fiú azt mondta, hogy számára a "Ne ölj!" bibliai parancsa azt is jelenti, hogy ne vonuljon be katonának. Amikor börtönbe került emiatt, az egyház "kiközösítette". Büntetett előéletű lett, és diplomásként segédmunkás. Esete engem a jogi kar falai között sem hagyott nyugodni. Azt sem tudom elfelejteni, amikor a börtönben találkoztunk. Őneki mint rabnak kezet sem volt szabad fognia velem, a Büntetőjogi Tudományos Diákkör tagjával...

1987 őszén mint Eötvös-ösztöndíjas kezdeztem hozzá a katonaiszolgálat-megtagadók "deviáns csoportjának" kutatásához. Állami ösztöndíjasként is szinte csak illegálisan dolgozhattam. 1988. március 14-én megtört a jég: megkezdődött a katonaiszolgálat-megtagadók problémájának rendezése. A következő, június végi országgyűlés törvényt fog hozni a polgári szolgálatról. Ha a beterjesztett törvénytervezeten a T. Ház nem változtat, minden marad a régiben: ma ugyanúgy börtönbe kerülne a soproni fiú, mint öt évvel ezelőtt. A tartalékos állományban lévők, a már esküt tettek ugyanis nem választhatják a polgári szolgálatot.

Az idáig vezető út eseményeit, a változásokat foglaltam itt össze - jelenleg, mint MTA-Soros-ösztöndíjas - az ÉS-publicisztikákhoz szokott olvasó számára talán szokatlan módon.

Szelídek bilincsben

A katonaiszolgálat-megtagadók évtizedeken át majdnem azonos létszámban "nyertek elhelyezést" a baracskai fogház és börtön körleteiben. Egészen a legutóbbi évekig sima, jogilag és erkölcsileg egyaránt "helyre tett" procedúra után lehetett ezért büntetés-végrehajtási intézetbe kerülni. A hadra fogható tizennyolc-huszonnyolc éves sorkötelesnek elég volt a bevonuláskor kijelentenie, hogy lelkiismereti okból csak alternatív szolgálatot hajlandó teljesíteni, és máris megvalósította a Btk. 336. paragrafusába foglalt tényállást, amely békében öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti az ilyen, "a társadalomra veszélyes" magatartást. A szolgálatot megtagadó Jehova-tanú, nazarénus, reformadventista, keresztény bázisközösségi tag, szabadkeresztény ennek következtében előzetes letartóztatásba került, munkahelyét elvesztette, büntetőeljárás indult ellene, hozzátartozóit zaklatták, majd a katonai bíróság jogerősen harmincegy-harminchat hónapos szabadságvesztésre ítélte. Köztörvényes - néha politikai - bűnelkövetőként kezelték s tartották nyilván őket. Az erőszakmentesség híveit bilincsbe verve szállították, megalázó módon bántak velük, és erőszakos bűnelkövetők közé zárták. Jogaikról nem tájékoztatták őket, hathatós ügyvédi védelem nélkül, teljes társadalmi érdektelenség mellett álltak bíráik előtt a zárt tárgyalásokon. Az élethivatásuknak a katonai szolgálatot választó bírák, a HM-nek alárendelt katonai bíróságok beosztottjai a Magyar Népköztársaság nevében mint "független" bírók ítélték az esküt nem tett, jogfosztott polgári személyek felett. Kisstílusú pár- és perbeszéddek folytak a lelkiismereti és vallásszabadságról, az alkotmányról, a haza szolgálatának értelmezéséről. A kihallgatásokon és a tárgyalásokon a vulgármarxizmus, a hivatalos állami világnézet és az őskeresztény hagyományokon nyugvó,

elhalásra ítélt vallásos világnézet vérszegény - kimenetelét tekintve előre eldöntött - ütközetei dúltak. A pozitív jog köntösébe öltöztetett párthatalom vívta - formálisan szabályos - látszatcsatáit a természetjog képviselőivel. A Rákosi-féle alkotmány készítői, a Btk. - köztük az 1978. évi hatályos Btk. - szerkesztői, az 1976-os honvédelmi törvény alkotói nem tudtak szabadulni az 1936-os sztálini alkotmány és a Visinszkij-féle jogelmélet hatása alól. Ezen "sarkalatos törvények" az ellenségképben, a háborús ideológiában gondolkodó, legitimációs hiánnyal küszködő nyílt diktatúra jogi kellékei. Az osztályharc és a permanens forradalom eszméjétől átitatódott, állandó harcészültségben lévő kelet-európai társadalmak előtt ismeretlenek a tolerancia, a pluralizmus, a "működőképes" társadalom fogalmi, ennek következtében pedig hiányoznak a kisebbség védelmének, a lelkiismereti és vallásszabadság garantálásának szabályai. A szocialista társadalomról kialakított képbe nem fértek bele az uralom nélküli társadalom filozófiáját vallók, a polgári engedetlenség, a passzív rezisztencia képviselői, az erőszakmentes mozgalmak és békekezdeményezések.

A katonaiszolgálat-megtagadók kérésük ellenére nem lehetnek a szociális és egészségügyi szféra "nonprofit" termelő dolgozói, hanem lettek börtönök lakói, stigmatizált, büntetett előéletű, jogfosztott alattvalók. A célokhoz elvezető garantáltan biztos ideológiát a hetvenes évek második felére ismételtelen kikezdte az elszegényedés, a hitehagyottság és az általános ellehetetlenülés - valamint minden "független erő", amely meg tudott maradni, létre tudott jönni az elnyomás idején is. Az "ellenőrök" egyike a hivatalos intézményi létbe nem passzírozott vallási csoportok, behódolásra képtelen gyülekezetek, felekezetek tábora volt. A megfélemlített magyar átlagpolgár vagy "a közélet" "az értelmiség" és "a másként gondolkozó" nem figyelhetett fel a rendezetlen helyzetű vallási közösség (Magyarországi Jehova Tanúi felekezet) és a kisegyházak (Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezet és Reformadventista Egyház) katonaiszolgálat-megtagadóira. Számukra a probléma nem létezett. A katolicizmus talaján, egy radikális nézeteket valló bázisközösségi miliőben az erőszakmentesség jézusi koncepciójából bontakozott ki egy - a magyar katolikusok között - új magatartási forma: a katonai szolgálatot elutasítóké.

Az első katolikusok

Kiszely Károly (Regnum Marianum bázisközösség - 1976) és dr. Merza József (Bokor bázisközösség - 1979) voltak az elsők, akik, mint katolikusok tagadták meg a katonai szolgálat teljesítését. (Polgári szolgálatot vállaltak volna!) Azáltal, hogy ők az egyik történelmi

egyház hívei voltak, s hogy nem rejtették véka alá tettüket, a katonaiszolgálat-megtagadás új megközelítést igényelt a hatalom, a társadalom és a magyar egyház részéről. A katonaiszolgálat-megtagadás immár nem érdektelen, "szakadár", világtól elzárt vallási csoportok ügye volt többé. Az állam még inkább üldözőbe vette az erőszakmentes bázisközösségeket, növelték a szolgálatmegtagadásért járó büntetési tételeket, szigorítottak a büntetés-végrehajtáson. A magyar társadalom a külföldi rádióadókból, szamizdat kiadványokból ismerkedhetett meg a hazai "engedetlennel". Az Állami Egyházügyi Hivatal ellenőrzése alatt működő behódolt római katolikus egyház képtelen volt integrálni a bázisközösséget. Nem volt képes földalatti egyházként működni, a világegyház álláspontja szerint cselekedni. Nemhogy nem védte meg fegyvert elutasító híveit, de még cinkosságot sem vállalt velük: püspökkari állásfoglalásban ítélte el őket 1986. október 17-én.

A Jehova-tanúk által elkezdett, a Kiszely-féle és a Bokor katolikus bázisközösség által folytatott áldozatvállalás kezdte meghozni gyümölcsseit: itthon és külföldön egyre többen figyeltek fel a katonaiszolgálat-megtagadás lehetőségére, illetve az érte járó büntetés tarthatatlanságára. A kérdés akkor törte át igazán a hallgatás falát, amikor 1986-ban ismertté vált a katonai szolgálatot politikai okból nem vállaló Tóth Tamás esete. Keszthelyi Zsolt politikai szolgálatmegtagadó ügyét a magyar demokratikus ellenzék a "zászlajára tűzte" 1987-ben, és megalakult a szolgálatmegtagadást pártoló első magyar - tulajdonképpen polgári engedetlenségi - csoport, a Keszthelyi Zsolt Bizottság. A Keszthelyi-ügy kapcsán az egész szolgálatmegtagadás problematikája a felszínre került. Ettől kezdve - a glasznoszt hátszelének is köszönhetően - eleinte ugyan elítélő hangnemben, de a téma helyet kapott az első nyilvánosságban.

Töredezik a jég

1985 után Magyarország gazdasági helyzete, hitelképességének és nemzetközi tekintélyének legalább a megtartása megkívánta, hogy az emberi jogok érvényesülésében az ország előbbre lépjen. A nem formális nemzetközi és hazai nem vallási csoportok, szamizdat lapok fölléptek a szolgálatmegtagadók érdekében. A változást sürgette az ENSZ Emberi Jogok Bizottságának ide vonatkozó határozata (1987. II. 10.), az Európa Parlament ajánlása (1987. IV. 9.) és több más nemzetközi okmány. A hazai és nemzetközi nyomás, az MSZMP hatalmi pozícióinak gyengülése, a gazdasági kényszerhelyzet, a válság elmélyülése és a politikai reform halaszthatatlansága azt eredményezte, hogy az állami és egyházi szitkok, az

üldözés és kiközösítés évtizedei után, a katonaiszolgálat-megtagadás nem mint üldözendő bűncselekmény, hanem mint rendezhető társadalmi probléma került szóba. Először tavaly tavasszal, az állami és egyházi vezetők találkozóján Paskai László római katolikus érsekprímás - a korábbi püspökkari állásfoglalással ellentétben - vetette (vethette) föl a nyilvánosság előtt a katonaiszolgálat-megtagadók problémáját. A külföldre már korábban kiszivárogtatott, vélhetően a nyugati hitelek szempontjából sem elhanyagolható hazai bejelentést követően felgyorsultak az események. Amikor Grósz Károly miniszterelnök ígéretet tett a kérdés rendezésére, a katonaiszolgálat-megtagadás gondolata nálunk is "polgárjogot nyert", végleg bevonult az első nyilvánosságba.

Az Országos Béketanács - mint az MSZMP békeszerve, "transzmissziós szíja" - hirtelen a szolgálatmegtagadók oldalára állt át. Baracskán humanizálni próbálták a börtönviszonyokat, lehetővé tették a Biblia használatát... A munkahelyek visszafogadták a "megtévedteket", az Igazságügy-minisztérium (IM) lehetővé tette feltételes szabadon bocsátásukat, a folyamatban lévő pereket felfüggesztették, a bebörtönzött hetvenhárom szolgálatmegtagadót szabadon bocsátották. A polgári szolgálattal több alkalommal foglalkozott az MSZMP Politikai Bizottsága és a Minisztertanács. Az Országgyűlés ez ügyben módosította az alkotmányt januárban, a Honvédelmi Bizottság megbízásából törvénytervezetek készültek. A HM és az IM a honvédelmi törvény módosítási javaslatát dolgozta ki, az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal (ÁBMH) a minisztertanácsi rendelet tervezetét készítette el - mindezt 1989. március 31-ei határidővel. Most az Országgyűlés elé kerülnek ezek a polgári szolgálatot bevezető jogszabályok.

A sok száz ismeretlen és a néhány ismertté vált katonaiszolgálat-megtagadó legyőzte félelmét, egy ponton aláasta a trónt, s hozzájárult ahhoz, hogy most az egész trón elveszítse magabiztosságát. Nagy részük van abban, hogy Kelet-Európában Lengyelország után (1988. július) a másodikként Magyarországon válik elfogadottá a polgári szolgálat intézménye. Az Országgyűlés előtt álló törvénytervezet azonban csak félig oldja meg a problémát, minthogy a 26/B § (2) bekezdése szerint a polgári szolgálatot a tartalékos állományban lévők nem választhatják: ilyen körülmények között félok, hogy a trón ezen részének teljes aláásásához még sok időre és sok áldozatra van szükség.

1989. június 30.